

Kształcenie osób dorosłychw sposób użyteczny, ciekawy oraz odpowiadający potrzebom – MATURE

Grabowska Anna

PRO-MED sp. z o. o., Gdańsk, Polska

anka.grabowska@gmail.com

Heike Kölln-Prisner

Hamburger Volkshochschule, Hamburg, Niemcy

H.Koelln-Prisner@vhs-hamburg.de

Jim Soulsby

University of Leicester, Institute of Lifelong Learning, Leicester, Wielka Brytania

jim.soulsby@btinternet.com

Pauline Swanton

University of Leicester, Institute of Lifelong Learning, Leicester, Wielka Brytania

pauline@paulineswanton.co.uk

Abstract: MATURE stands for Making Adult Teaching Useful, Relevant and Engaging. It is a Grundtvig multilateral project co-funded by the European Commission's Lifelong Learning programme. The project began in October 2012 and ends in September 2014. It will develop training for adult educators on the theme of engaging and motivating older adults who, because of disadvantage, find it difficult to participate in group learning. The MATURE team will: conduct research; develop and deliver units of training for face to face and on-line use; create a booklet for organisations outside education who act in as intermediaries between older adults and the services they need or are entitled to.

1. Wprowadzenie

MATURE jest wielostronnym projektem programu Grundtvig, który ma na celu zapewnienie stałego rozwoju zawodowego dla praktyków formalnego oraz poza formalnego kształcenia osób dorosłych. Projekt koncentruje się na dotarciu, angażowaniu i motywowaniu osób starszych.

Jednym z elementów projektu MATURE jest opracowanie strategii pokonywania barier na drodze kształcenia osób starszych, spowodowanych stanem zdrowia, przyzwyczajeniami, czynnikami kulturowymi. Projekt bada rolę agencji pośredniczących w umożliwianiu osobom starszym udziału w kształceniu oraz konstruuje model, który wspiera wspólne działanie edukacyjne zgodne z faktycznym zapotrzebowaniem, zapewniając tym samym lepszą jakość życia osób starszych.

Kształcenie w późniejszym wieku przynosi wiele różnych korzyści dla osób indywidualnych, rodzin, społeczeństw, krajów w Europie oraz poza nią. Może mieć wpływ na przewyciężenie wykluczenia społecznego i izolacji, a także wspierać psychiczne i fizyczne zdrowie ludzi starszych.

Kształcenie dorosłych pomaga w utrzymaniu niezależności, dobrego samopoczucia w późniejszym życiu, a także wzbogaca życie jednostek i społeczności.

Projekt ma na celu promowanie najbardziej skutecznych sposobów osiągania korzyści z uczenia się osób starszych oraz popularyzację tych działań wśród szerszej liczby osób. Ma pokazać, że edukacja osób dorosłych może być użyteczna, ciekawa oraz odpowiadająca potrzebom.

Należy zatem zrobić znacznie więcej, aby docierać i motywować samotne starsze osoby, dając wsparcie i pomoc w aktywnym życiu. Rozwiązaniem jest dostarczanie ciekawych zasobów, pomysłów i metod instytucjom edukacyjnym, które mogłyby pomagać w praktycznym wdrożeniu procesu uczenia się osób starszych, również takich, które wcześniej nie były zainteresowane edukacją.

Główne zadania projektu są następujące:

- Analiza barier angażowania w proces uczenia się w wieku późniejszym.
- Szukanie przykładów dobrych praktyk w źródłach krajowych, europejskich i międzynarodowych w zachęcaniu osób starszych do uczenia się.
- Poznanie roli agencji pośredniczących, instytucji i osób prywatnych we wspieraniu aktywnej postawy osób starszych.
- Opracowanie szkoleń stacjonarnych oraz szkoleń online dla instytucji kształcenia osób starszych (zarówno szkoleń płatnych jak i prowadzonych przez wolontariuszy).
- Opracowanie porad i wskazówek dla agencji pośredniczących, wspierających działania na rzecz kształcenia osób starszych.

Jednym z celów projektu MATURE jest podniesienie standardów praktyki w całej Europie, rozwój szkoleń pozwalających na przezwyciężenia barier uczenia się osób starszych.

Główne działania projektu obejmują badania dotyczące kształcenia w późnym wieku; analizę wniosków jakie można wyciągnąć z różnych europejskich doświadczeń; wspólne spotkania w celu przedstawienia krytycznej oceny wyników, a następnie proponowanie najbardziej skutecznych sposobów opracowania, testowania i doskonalenia materiałów szkoleniowych; udostępnienia wyników pracy oraz promowania tych wyników poprzez publikacje, Internet oraz konferencje.

Projekt MATURE opracuje / udostępni / zaproponuje / zorganizuje:

- Elastyczne, niezależne szkolenia z zakresu ustawicznego kształcenia zawodowego do kształcenia samodzielnego lub w grupie, możliwość łączenia z innymi formami.
- Szkolenia, które łączą wiedzę oraz praktyczne porady tworząc kompleksowy pakiet skutecznie angażujący i motywujący osoby starsze do uczenia się.
- Broszurę dla instytucji edukacyjnych oraz agencji pośredniczących, która będzie pomagała lepiej zrozumieć korzyści wynikające z uczenia się osób starszych.
- Europejską konferencję mającą na celu debatę na temat większego zaangażowania się ludzi starszych w proces uczenia się przez całe życie.

2. Partnerstwo MATURE

Doświadczenia instytucji partnerskich projektu MATURE zgromadzone we wcześniej zrealizowanych projektach pokazują, że osoby starsze mieszkające w Europie z zaufaniem angażują się w naukę doceniając konkretne korzyści. Jednak liczba tych osób jest stosunkowo niewielka, a ich sukces jest uzależniony od wcześniejszych doświadczeń, wiedzy oraz możliwości kształcenia dostosowywania do indywidualnych oczekiwań.

Partnerstwo MATURE posiada bogate doświadczenie w projektach dla osób starszych w wymiarze regionalnym, krajowym oraz europejskim. Instytucje partnerskie między innymi biorą udział w badaniach naukowych, organizują szkolenia dla osób starszych wykorzystując nowoczesne metody przekazu wiedzy (e-learning, blended learning).

Instytucje partnerskie:

1. University of Leicester, Institute of Lifelong Learning, Leicester, Wielka Brytania
2. Bia-net Netzwerk Bildung im Alter, Graz, Austria
3. Verband der Schweizerischen Volkshochschulen, Bern, Szwajcaria
4. Hamburger Volkshochschule, Hamburg, Niemcy
5. PRO-MED spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Gdańsk, Polska
6. AidLearn, Consultoria em Recursos Humanos, Lda., Lizbona, Portugalia
7. Zveva drustev upokojencev Slovenije, Ljubljana, Słowenia
8. 50 + Hellas, Ateny, Grecja

3. Pierwszy przykład dobrej praktyki, czyli „Śniadania z komputerem” w Hamburgu od roku 2010

Śniadania z komputerem dla osób starszych (Computerfrühstück für Ältere, VHS - Hamburger Volkshochschule) zostały zaproponowane przez pracowników VHS ponieważ zauważono, że osoby starsze podchodzą z pewną nieśmiałością do otwartej, publicznej oferty szkoleń komputerowych. Główne przyczyny niechęci do udziału w tego typu szkoleniach były następujące:

- Nie jestem pewny/pewna czy dam radę uczestniczyć w całym kursie, który z góry muszę opłacić w całości, nie stać mnie na to.
- Nie jestem pewny/pewna czy dopisze mi stan zdrowia w całym okresie trwania kursu.
- Chcę się nauczyć tylko jednej rzeczy (wysyłanie maili, rezerwacje związane z podróżami, edycja zdjęć, etc.)

Reakcją na powyższe sugestie była alternatywna oferta nauki obsługi komputera oraz posługiwania się internetem bez sztywnej struktury kursu, gdzie każdy uczący ma własny cel i uczy się we własnym tempie. Obecni na zajęciach nauczyciele wspierają proces uczenia na prośbę uczącego się.

Pierwszy nabór seniorów zainteresowanych nową formą szkolenia miał miejsce poprzez ogłoszenie zamieszczone w tygodniku reklamy sąsiedzkiej, który czytany jest głównie przez ludzi starszych. Wystarczyło jednorazowe ogłoszenie, aby upowszechnić tę nową formułę szkolenia. Dzięki reklamie uczestników nowi uczniowie dołączają nieustannie spotykając się na zajęciach dwa razy w tygodniu od kwietnia 2010 roku.

VHS sformułowała wytyczne, które okazały się niezbędne do zapewnienia atrakcyjnej formuły szkolenia osób starszych: elastyczność opłat (płacisz tylko, gdy przyjdiesz), bez zobowiązań, za to można dowiedzieć się tych rzeczy, których uczeń chce się nauczyć, nie ma programu nauczania, panuje towarzyska atmosfera (kawa, herbata, coś do jedzenia), nauczyciel czeka w tle, aby pomóc, pomaga jedynie wtedy, gdy uczeń zgłasza potrzebę pomocy.

VHS musiała dokonać znaczących zmian w procesie nauki grupowej osób starszych. Zrezygnowano z planowania z wyprzedzeniem treści edukacyjnych, zajęcia polegają na odpowiadaniu na pytania uczestników i pomocy w wykonywaniu praktycznych czynności. W sali komputerowej znajduje się minimum dwóch nauczycieli oraz są obecni wolontariusze. Ważne jest przygotowywanie wspólnej kawy, czy herbaty, które służy tworzeniu miłej i przyjaznej atmosfery.

VHS określiła jakie warunki należy zapewnić, aby proces uczenia się był ciekawy i odpowiedni do potrzeb osób starszych:

- Należy znaleźć najlepszy czas na organizację zajęć, może to być późny poranek, wczesne przedpołudnie, najlepiej w dni targowe.
- Należy zatrudnić właściwych nauczycieli, takich którzy nie dominują, odpowiadają jedynie na zadawane pytania, pozwalając jednocześnie na własne tempo uczenia się.
- Nikogo nie należy wykluczać, należy zapewnić otwartość na wszystkich uczących się, w tym imigrantów, osoby niepełnosprawne oraz wolniej uczące się.
- Na każdym spotkaniu należy zapewnić kawę, herbatę, zimne napoje oraz coś na przekąskę. Chociaż jest to trudne, zwłaszcza jeśli nie mamy odpowiedniej ilości personelu, zawsze trzeba o tym pamiętać.
- W uczeniu grupowym zalecany jest udział wolontariuszy.
- Kwota 2,50 EUR pobierana od uczestnika na każdym spotkaniu nie pokrywa całkowitych kosztów spotkania. Należy zatem zaakceptować konieczność dopłaty do zajęć z własnych środków organizatora.

4. Drugi przykład dobrej praktyki, czyli “Spotkania z komputerem” na Politechnice Gdańskiej od 2008 roku.

We wrześniu 2008 roku w ośrodku wczasowym Politechniki Gdańskiej w Czarlinie Klub Seniora PG wspólnie z firmą PRO-MED sp. z o.o. zorganizował pierwsze nieformalne spotkanie poświęcone możliwości prowadzenia szkoleń poświęconych nauce obsługi komputera. W grudniu 2008 roku na Politechnice Gdańskiej zorganizowano pierwsze formalne spotkanie dla emerytów PG, w którym wzięło udział około 30 osób. Podczas spotkania pracownicy firmy PRO-MED przedstawili koncepcję uczenia się przez całe życie promowaną przez program Grundtvig.

Przeprowadzona została ankieta dotycząca analizy potrzeb szkoleniowych emerytowanych seniorów PG. Seniorzy zostali zaproszeni do wspólnej realizacji trzech projektów partnerskich Grundtviga: EUBIA, IMPROGE, Connecting +55.

Pierwszym etapem była rekrutacja na kurs komputerowy dla początkujących. Celem kursu było opanowanie przez seniorów podstawowych umiejętności obsługi komputera, począwszy od korzystania z klawiatury i myszy. Pierwsze materiały szkoleniowe w postaci książek zostały dostarczone przez Akademię e-Seniora UPC, <http://www.upc.pl/o-upc/zaangazowanie-spoeczne/e-akademia-upc/akademia-e-seniora/>.

Od grudnia 2008 roku dzięki wsparciu Rektora PG profesora Henryka Krawczyka oraz Dziekana Wydziału Elektroniki, Telekomunikacji i Informatyki (WETI) profesora Krzysztofa Goczyły rozpoczęły się czwartkowe „Spotkania z komputerem” dla seniorów PG, które odbywają się w pracowni komputerowej na WETI. Role instruktorów pełnią pracownicy firmy PRO-MED sp. z o.o., emerytowani pracownicy, studenci oraz doktoranci PG.

W celu zachęcenia seniorów do korzystania z narzędzi edukacyjnych częściej niż raz w tygodniu zaproponowano formułę kształcenia mieszanego (ang. blended learning), czyli co czwartek 1,5 godziny trwają zajęcia w laboratorium, 24 godziny/7 dni w tygodniu proponowany jest e-learning na platformie LMS (ang. Learning Management System) Moodle. Wszystkie lekcje są dostępne w wersji drukowanej oraz w wersji elektronicznej (pdf). Uruchomiono repozytorium OER (ang. Open Educational Resources) opartego na licencji otwartej (ang. Creative Commons), [http://en.wikipedia.org/wiki/Creative Commons licenses](http://en.wikipedia.org/wiki/Creative_Commons_licenses)).

Zdaniem organizatorów „Spotkań z komputerem” należy dbać o budowanie więzi między uczestnikami. W tym celu organizowane jest wspólne świętowanie Bożego Narodzenia, Świąt Wielkanocy, urodzin, etc.. Seniorzy biorą udział w spotkaniach w otwartej przestrzeni takich jak Nordic Walking, Petanque, Gry miejskie, wycieczki, etc.

Stosowane są różnorodne metody uczenia się, przy czym szczególną rolę pełni edukacja międzypokoleniowa. Udział w projektach krajowych i międzynarodowych wzmacnia zaangażowanie osób starszych i młodych w proces edukacji, wymiana doświadczeń stała się dobrą codzienną praktyką. Coraz częściej uczestnicy „spotkań z komputerem” sugerują tematykę zajęć, które przygotowują w formule pracy grupowej.

5. Aktualne wyniki badań

Partnerzy MATURE przeprowadzili wstępne badania dotyczące barier uczenia się w późniejszym wieku. Poniżej zamieszczono wybrane wnioski:

- Zainteresowanie udziałem w procesie kształcenia maleje wraz z wiekiem.
- Udział w dalszej edukacji jest silnie uzależniony od posiadanego wykształcenia. Osoby lepiej wykształcane są bardziej skłonne do uczestnictwa w kształceniu przez całe życie.
- Czynniki socjalno-ekonomiczne decydują w znaczący sposób o udziale w procesie kształcenia.

- Osoby starsze są bardziej zainteresowane udziałem w kształceniu nieformalnym zorientowanym na wypoczynek oraz kulturę, niż udziałem w szkoleniach zawodowych.
- Nieformalne kształcenie jest kojarzone przez seniorów z dobrą jakością życia w starszym wieku.
- Zauważono zmianę w lokalnych, regionalnych i krajowych priorytetach finansowania szkoleń dla osób starszych, które wspierają głównie edukację zawodową, znalezienie nowego zatrudnienia.
- Osoby starsze, które nie kształcą się w grupach, uczą się korzystając z własnych sieci społecznych i rodzinnych, odwiedzają biblioteki, muzea, wykorzystują media oraz komputery jako źródła wiedzy i informacji.
- Uczenie się w grupach jest postrzegane jako ważny czynnik sprzyjający aktywności osób starszych w życiu społecznym, dający poczucie samowystarczalności.
- Integracja społeczna i poczucie niezależności stają się potężnymi czynnikami motywującymi do nauki zarówno dla osób 60+, 50+ zwłaszcza tych poszukujących nowej pracy.
- Inne motywacje do udziału w procesie uczenia się to chęć utrzymania sprawności mózgu, zdobywania nowej wiedzy i umiejętności praktycznych w codziennym życiu.
- Istotną barierą uczestnictwa osób starszych w procesie edukacji są trudności zauważenia potrzeb oraz korzyści płynących z uczenia się.
- Inne bariery ograniczające udział w edukacji to stan zdrowia, dostępność oferty, cena, rodzina, niewystarczające wsparcie; mentalność, czyli „to nie jest dla takich jak ja”.

Jednym z głównych celów projektu MATURE jest wspieranie instytucji zajmujących się kształceniem, w celu skutecznego dotarcia i zmotywowania osób starszych, do udziału w uczeniu grupowym. Korzystając z wcześniejszych doświadczeń projekt MATURE proponuje sprawdzone strategie przygotowania procesu kształcenia, dostosowane do potrzeb seniorów, które potrafią zachęcić do nauki znacznie większą liczbę uczestników.

Spośród wielu barier na jakie napotykają potencjalni uczniowie w starszym wieku, partnerzy projektu MATURE zdecydowali skoncentrować swoje działania na ograniczeniach wymienionych poniżej:

Zdrowie – fizyczne i / lub psychiczne warunki, które wpływają na zdolność osoby do udziału w uczeniu się i / lub działają w innych dziedzinach życia codziennego. Mogą to być warunki, które trwają przez całe życie lub które powstają na skutek fizycznego procesu starzenia się.

Zależność – Sytuacja, w której dana osoba nie może skutecznie funkcjonować bez wsparcia od innych. Wsparcia mogą udzielać członkowie rodziny, państwo, prywatne organizacje opieki.

Kultura – skumulowana wiedza, doświadczenie, przekonania i wartości grupy osób. Wśród tych, którzy doświadczają barier kulturowych w uczeniu się są zaawansowani wiekiem imigranci, członkowie mniejszości etnicznych, członkowie grup religijnych.

Ocena – samoocena osób starszych oraz postrzeganie osób starzejących się przez społeczeństwo. Pozytywne i negatywne poglądy dotyczące starzenia się, edukacji, oceny samego siebie, swojej roli, praw, obowiązków.

Uzasadnienie powyższego wyboru potwierdza doświadczenie zdobyte w wielu projektach europejskich oraz indywidualnie działania partnerów na poziomie krajowym, które dostarczyły wiedzy na temat konkretnych potrzeb edukacyjnych osób starszych. W dążeniu do zminimalizowania wyżej wymienionych barier opracowane zostaną szablony działań, które będą zachęcać do uczestnictwa te osoby starsze, którzy do tej pory znajdowali się poza dostępem do edukacji.

Partnerzy MATURE zdefiniowali następujące cechy charakteryzujące skuteczny proces uczenia się osób starszych:

- Zadanie jest atywizujące oraz zawiera element eksperymentu.
- Osoba ucząca się czuje, że ma wpływ na process.
- Skuteczność procesu uczenia się jest oceniana na podstawie wpływu na życie jednostki.
- Rezultaty procesu uczenia się mogą być bardzo zróżnicowane; przy czym przede wszystkim mają dostarczać kompetencji wspierających aktywną długowieczność.
- Współpraca jest kluczem do dobrej edukacji, to dzięki współpracy proces uczenia się jest skuteczny.

W projekcie MATURE zmienił się pogląd na udział wolontariuszy, zdecydowanie doceniono ich wsparcie w uczeniu grupowym.

Partnerzy MATURE są przekonani, że edukacja ma do odegrania ważną rolę w zakresie doskonalenia umiejętności krytycznego postrzegania zdarzeń życia codziennego oraz zapewnienia dobrej starości. Wykorzystanie zdobywanej w procesie uczenia się wiedzy ma ogromne znaczenie w zapewnieniu niezależności osoby starszej.

Różnorodność edukacji dorosłych, jej konteksty, praktycy i struktury sprawiają, że praktycznie niemożliwe jest osiągnięcie spójnego podejścia do pedagogiki, metodyki i treści. Elastyczność, która jest nieuniknioną konsekwencją takiej różnorodności stwarza możliwości oferowania wielorakich form edukacyjnych.

Projekt MATURE będzie wspierał nauczycieli, którzy zechcą dostosowywać proces uczenia się do potrzeb osób starszych, pokonując bariery i dostarczając wiedzy, która pozytywnie wpłynie na życie ludzi, z którymi pracują.

6. Podsumowanie

W pierwszym półroczu trwania projektu MATURE partnerzy zgromadzili bogatą bazę środków, które umożliwią opracowanie skutecznego programu szkoleniowego. W ciągu najbliższych kilku miesięcy zespół będzie koncentrował swoją uwagę na następujących problemach/pytaniach:

- Zaangażowanie osób nie uczestniczących: Jak to się stało? Kto może pomóc? Jaka formę ma zaangażowanie się? Jakie są efekty?
- Zaangażowanie ludzi w proces uczenia się: Jak ludzie się uczą? Kto jeszcze ma udział w procesie uczenia się? Kto zarządza procesem uczenia się?
- Motywacja do uczenia się i motywacja do kontynuowania nauki: Co stymuluje chęć do uczenia się? Jak można zorganizować proces uczenia się, aby utrzymać zainteresowanie i zaangażowanie? Jakie są zadania i obowiązki w procesie uczenia się?
- Odpowiednie, dostosowane do potrzeb treści: Czego należy uczyć? Jak nauczyć się uczyć? Jakie metody są najlepsze? Jaka jest najlepsza inspiracja do uczenia się? Jak to robić, aby uczenie się było skuteczne? Jakie środki wsparcia należy stosować w procesie nauczania ?
- Co stanowi pozytywne rezultaty uczenia się? Kto to ocenia i jak powstają takie oceny? Jakie konkretne korzyści wynikają z efektywnego uczenia się dla uczniów, nauczycieli, innych zainteresowanych, również dla tych, którzy dotychczas nie byli zainteresowani edukacją?

Literatura

1. Grabowska A., *Grundtvig Partnership Case Study 2009-2011 LifeLong Learning for Active Citizenship and Capacity Building LLLab*, in *Competencies in the Knowledge Society*, International Federation for Information Processing, Berlin 2010 pp. 136-143.
2. Grabowska A., *From e-Senior Magazine and e-Senior in Action to Learn with Grandma*, in *Book of Abstracts EDEN Annual Conference 2011, Learning and Sustainability*, Dublin, 2011.
3. Grabowska A., *Meetings with computers for GUT seniors (2008-2012)*, *Gdansk University of Technology Journal*, October 2012, pp. 26 - 29, <http://www.pg.gda.pl/pismo/?y=2012&n=08>, ostatni dostęp 26 marca 2013 roku.
4. LMS Moodle, <http://utw.moodle.pl/>, ostatni dostęp 26 marca 2013 roku.
5. MATURE project website <http://matureproject.eu/>, ostatni dostęp 26 marca 2013 roku.